

УДК 323.2.019.51:004.738.5 (045)

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У КРАЇНАХ НЕСТАБІЛЬНИХ ДЕМОКРАТІЙ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Даниленко С. І.

Доктор політичних наук, доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. Для держав, які відносимо до транзитивних з урахуванням їх соціально-політичного та економічного стану, що прямують від тоталітаризму й авторитаризму до демократичних форм правління, залишається невідкладним питання освоєння інструментів переходу до нових форм суспільного буття. Серед першочергових завдань, що стоять перед урядами та суспільством таких країн – інституційний розвиток у всіх сферах – від ринкових перетворень і роздержавлення, до медіасистеми, децентралізації територіального управління і формування відповідального громадянина. При цьому доводиться долати такі негативні наслідки, як корупція, низька політична культура як правлячої еліти, так і населення, бідність та криміналітет. Ці країни, загалом сконцентровані на теренах колишнього Радянського Союзу, не мають а ні часового ресурсу, щоб поволі, за прикладом провідних європейських країн реалізувати свою державність, а ні тривалого історичного досвіду. Оскільки у частині країн він був перерваний комуністичною добою, а економічний ресурс радянського господарства уже вичерпаний і перетворився на тягар. Щодо України, то до цього переліку доводиться додавати ще й зовнішнє військове втручання Російської Федерації, що виявляється у форматі гібридної війни, а саме – інформаційної, економічної, диверсійної, газової та гуманітарної агресії.

Відповідно ті суспільні інституції, які протягом тривалого історичного періоду сприяли державам традиційних демократій закріпити необхідний рівень народовладдя, у транзитивних державах або ж відсутні загалом, або їх вплив виявляється неефективним за інших політичних традицій.

У такій ситуації молоді, а по суті нестабільні – демократії на Сході Європи, скориставшись перевагами інформаційної доби, значно ефективніше беруть на озброєння саме інформаційні інструменти побудови відкритого суспільства. Першочергово це стосується сфери медіа, зокрема такого феномену як нові медіа, а саме їх сегменту – соціальних мереж.

Так, спостерігаючи за розвитком громадянського суспільства в Україні, за тими трансформаціями, що відбуваються в країні протягом останнього десятиріччя і були ініційовані «з низу», можна зробити висновок про особливу та унікальну роль у цьому процесі саме нових медіа.

Тому зараз на часі проаналізувати та зробити висновки про джерела цього впливу, особливості формування спільнот та їх лідерів, зміни політичної участі журналістів у суспільних процесах, появу такого типу публічного письма як блогосфера. Це все позначилося на формі та змісті тих громадських рухів та об'єднань, що, власне, значною мірою, поряд з державою, олігархатом, церквою визначають історичний поступ сучасної України.

Ключові слова: *нові медіа, транзитивні держави, громадянське суспільство, медіа-конвергенція, суспільні функції медіа, мережеві спільноти.*

Постановка проблеми. У контексті загального сприйняття нових медіа, а особливо соціальних мереж як дієвого інструменту суспільних перетворень все частіше науковці, громадські діячі й політики ставлять перед собою питання, чи існує прямий зв'язок між активністю у світі віртуальному та подальшими адекватними діями у світі реальному, чи реалізуються ті трансформаційні ідеї, заклики та ініціативи, що їх продукує «диванна сотня», у практиці державного буття? Адже сьогодні ми неодноразово стикалися із тими життєвими історіями, коли активні користувачі Інтернет, залишають свою домівку і вирушають добровольцями на Східний фронт для захисту вже не лише України, а Європи та й Західного світу загалом. Більше того, є приклади, коли не лише соціальні мережі, активісти яких внаслідок максимальної інтерактивності цього виду медіа вирушають на реальну війну, але й споживачі традиційних ЗМК, як то радіо чи телебачення, змінюють свою мирну професію на ратну справу. Принаймні, такий випадок зафіксовано у місті Українка Київської області, де представник однієї із найбільш прагматичних професій – таксист після активного прослуховування радіо пішов добровольцем на Донбас. У цьому зв'язку для нас є цікавим осмислити те явище, коли соціальні медіа стають джерелом суспільних перетворень.

Виходячи з цього, **метою статті** є дослідження впливу нових медіа на процеси формування громадянського суспільства в Україні як державі, що переживає період буремних трансформацій, виявити особливості цього впливу саме у період найвищої соціальної напруги та силової зміни влади під час Революції гідності 2013-2014 років, а також означити роль такого явища як медіаконвергенція на зміни політичної участі журналістів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Світова наукова думка активно досліджує роль соціальних мереж у формуванні громадянського суспільства, їх вплив на трансформацію соціосистем, культуру політичних комунікацій, формування інформованого громадянина. Оцінки цих процесів знаходимо у М. Кастельса, Б. Бімбера, Й. Бенклера, Ф. Кітлера, Н. Янковські. Зокрема, Фрідліх Кітлер вважав, що машинам немає потреби адаптуватися під людей [1]. Скоріше це буде завданням останніх, які мають змінити свої умови життя, зокрема політичного, для того щоб якомога ефективніше використовувати можливості ними ми ж спроектованих машин. Серед вітчизняних дослідників, які оперативно реагують на роль нового інструменту залучення громадян до політичної участі, назовемо таких науковців, В. Бебик, А. Гринько, О. Зернецька, В. Недбай, М. Ожеван, Н. Піпченко, Г. Поцепцов, А. Янченко. Так, Г. Поцепцов, аналізуючи сучасний стан політичної комунікації в Україні на тлі масових суспільно-політичних подій, досліджуючи найбільш яскраву з них Євромайдан і роль соціальних медіа у його виникненні та функціонуванні, серед решти робить висновок про те, що «Twitter, наприклад, створюючи нові типи зв'язку всередині натовпу, робить поведінку мас людей непередбачуваною» [2].

Основні результати дослідження. Нові медіа, якщо вони справді стали чинником формування нового суспільства в Україні, мали б зіграти особливу чи хоча б помітну роль у той гострий та трагічний період нещодавньої української історії, що називають Революція гідності. Відомо, що розпочиналася ця подія як Євромайдан, а відправною точкою стало твіттер-повідомлення одного із українських журналістів із провідного Інтернет-видання «Українська правда», який за прикладом Помаранчевої революції 2004 року написав у відповідь на відмову уряду продовжити процес євроінтеграції коротку фразу: «Не знаю, як хто, але я виходжу на Майдан». Фактично, бачимо, що саме новим медіа було на-

креслено долею стати інструментом – інформаційним детонатором – громадських, а з часом і політичних перетворень в Україні.

Українські медіаексперти обґрунтували цю тезу подальшими науковими дослідженнями. Одне із них провів національний центр медіадосліджень – Академія української преси (АУП). Соціологи АУП ще до перемоги Революції гідності 2013-2014 в Україні провели опитування експертів, що переконливо доводить невід’ємну роль нових медіа у процесі суспільно-політичних трансформацій в Україні. Дане дослідження ґрунтувалося на кількох припущеннях, які медіасоціологи АУП висунули на основі законів функціонування інформаційного простору та спостережень за перебігом подій під час Євромайдану (ЄМ). А саме: а) медіа – не лише *ретранслятор*, а *суб’єкт* гострих суспільних подій; б) активність медіа у період загострення значно зростає (збільшується площа/час на висвітлення ключової довготривалої масової події, кожен журналіст прагнув поширювати у традиційний для нього або у новий спосіб якомога більше інформації про події, учасником чи ініціатором якої був сам – факти, здогади, роздуми та порівняння, а інформаційний простір дробився з кожним новим повідомленням та його читачем); в) водночас за законами інформаційного простору активність аудиторії медіа значно підвищилась, як сказано у дослідженні: «громадяни більш інтенсивно споживали найрізноманітніші джерела інформації, а також – створювали свої інформаційні повідомлення (тексти, відео, аудіоряд тощо), які ставали новими приводами для громадянської активності».

Дослідження вивчало аудиторію за такими параметрами, як а) «повнота та достовірність інформації», представленої у різних медіа під час подій, пов’язаних із Євромайданом; б) «інтенсивність» споживання та «масштаб аудиторії» різних медіа; в) «ступінь особистого залучення» експертів медіа до подій, пов’язаних із Євромайданом; г) «міні-рейтинг» основних видань, радіохвиль, ТВ-каналів та Інтернет-ресурсів за популярністю використання серед медіаекспертів. Скористаємося для обґрунтування своїх думок першими двома параметрами.

Щодо параметру *повноти* інформації у вітчизняних медіа дослідники з АУП на першому місці за результатами експрес-опитування українських медіа-експертів визначають Інтернет (4,7 бали), за ним – телебачення (3,6 бали), а далі – преса (3,2) та радіо (2,8). Ідентичний показник засвідчують дослідники і щодо такого важливого параметру як *достовірність* висвітлення подій. Із доволі високим відривом порівняно з іншими медіа оцінено Інтернет (4,1 бал), майже по 3 бали отримали всі інші медіа. Ці два показники заслуговують на особливу увагу та подальшу інтерпретацію у контексті впливу медіа на стан суспільного розвитку, особливу громадянської активності. Відомо, що для країн із низьким розвитком демократичної політичної культури, не говорячи про авторитарні чи тим паче тоталітарні країни, закритість публічної інформації, її свідоме обмеження чи дозвана подача з урахуванням інтересів та вподобань правлячої еліти, упереджений відбір інформаційних повідомлень із визначених владою джерел, її контрольоване контентне (теми, герої, оцінки, думки) наповнення є невід’ємною умовою їх панування. Особливо такому контролю піддається телебачення, яке, попри активне поширення мережевих медіа, у державах із низьким рівнем електронної культури врядування залишається найпотужнішим засобом інформаційного впливу. Підтвердженням цьому факту є вдале застосування телебачення, контрольованого путінським урядом, у веденні інформаційної війни проти України та частини держав Заходу. Так, саме російські федеральні телеканали «Россия 24», «Первый канал», «НТВ» сприймаються глядачами РФ та тими, хто за межами країни активно споживає інформаційну продукцію цих джерел пропаганди Кремля, як такі, що найбільш повно та достовірно інформують про події в Україні. Скажімо, «Ле-

вада-Центр» провів дослідження і визначив, що 90 відсотків росіян дізнаються про події у країні та світі із телебачення, і лише 20 відсотків читають ще й новини у глобальній мережі. Як засвідчили опитувані, їм простіше увімкнути телевізор, ніж шукати новини, а тим паче аналітичні коментарі, на різних інформаційних ресурсах [3].

Оцінюючи *інтенсивність* споживання різних медіаресурсів під час подій Євромайдану, найчастіше, на думку експертів АУП, аудиторія звертається до Інтернету – 4,4 бали, також часто споживає інформацію з телеканалів (4,1), а пресою та радіо користується з інтенсивністю на рівні 2,5 та 2,3 бали відповідно. Переглянувши розподіл балів за цим параметром, дослідники АУП твердять, що радіо оцінюється найчастіше на 1 бал та на 3 бали, або не оцінюється зовсім, преса – на 2 бали, телебачення – на 4 бали, а Інтернет – на 5 балів.

Якщо виходити із того твердження, що Мережа є потенційно найменш контрольованим засобом поширення масової (соціальної) інформації, попри всі намагання урядів низки країн обмежити цей чинник, то відповідно українське суспільство змогло під час соціальних трансформацій скористатися цим інструментом, визначивши його як таке, що найбільш повно та достовірно відображає перебіг революційних подій. Чого досі не вдається зробити суспільству російському, яке віддає перевагу споживанню телепродукції, цілком залежної від волі одного господаря – державного апарату, у свою чергу підвладного вполюванню однієї владної особи – президента Росії В. Путіна.

Інтерактивні медіа дозволяють громадянам виявити свою протестну активність, продемонструвати свою громадянську позицію більш варіативними та оперативними методами, відчуті інтегрованість до он-лайн-спільнот і робити з ними спільну справу. Почуття патріотизму та відчайдушного прагнення «змінити життя на краще» – один великий мотив та поштовх до будь-яких дій, у яких стимулом слугуватиме «вільний вибір», роблять висновки фахівці АУП.

Слід наголосити також і на тій обставині, що Інтернет-спілкування визначає особливу роль окремого громадянина у процесах трансформації посттоталітарних суспільств, яким ще до зими 2013 року було українське суспільство. Саме цю перевагу – бути активним учасником, ініціатором, інтерпретатором суспільних процесів надає Мережа з її інтерактивністю, публічністю, хаотичною, а не суворо вибудованою ієрархією, та безперервністю відкритого інформаційного потоку, що піддається колективно-індивідуальній критиці та контролю з боку масової аудиторії. Проактивність, ще одна питома риса нових медіа, як процес творення власних інформаційних подій та подальше їх обговорення як із одnodумцями, так із опонентами формує в особи високу самооцінку, повагу та бажання протидії політичному та моральному насильству. Загалом, це суто європейська традиція, народжена добою Відродження, а більше сказати, досягнення західної цивілізації, де особистість виступає як найбільша цінність, а держава сповідує принципи людиноцентричності [4]. Адже перше, що втрачає людина у недемократичному суспільстві, це право на висловлення власної думки, поглядів, інтересів, право бути почутим як рівноправний громадянин, особистість. Медіа, а нові медіа як найбільш доступні для кожного, повертають їй це право і надають їй колективний захист через мережеве поширення, мультиплікативність, практично миттєве формування віртуальної (мережевої) спільноти, що потенційно здатна діяти у реальному, фізичному просторі на захист свого представника чи своїх інтересів.

Схожі міркування висловлюють і експерти українського медіа-ринку, твердячи, що відчуття «вільного вибору» в Інтернеті виявляється подвійно: по-перше, особа сама обирає ресурс та спосіб, в який виявляє свою активність, по-друге, вона дає знати (прямо або

опосередковано) широкому загалу, що це саме вона, а отже її вибір стає одразу відомим і має заслуговувати на визнання не тільки однодумців, а навіть і супротивників. Для становлення громадянського суспільства, для формування високих громадських ідеалів та самосвідомості українцям вкрай необхідно привчатися до користування та усвідомленого аналізу великих обсягів інформації. Активний та поінформований громадянин менше піддається маніпулятивним впливам, як правило, ініційованим державою як центром влади. Інформований громадянин зберігає критичність, розсудливість та здоровий глузд [5].

На такі міркування можна заперечити, що новими медіа, які вимагають від аудиторії критичного ставлення до повідомлень та прагнення шукати альтернативні джерела, користуються, загалом, ті громадяни, що їх прийнято відносити до середнього класу чи, принаймні, вважати «лідерами думок». Однак, суспільство не складається винятково із цієї соціальної групи, є люди пасивні до суспільного життя, маргіналізовані за соціальним чи регіональним статусом, котрі не мають доступу або не користуються з різних причин ІКТ, головно Інтернет. Це твердження є цілком справедливим. Однак, тут варто врахувати той факт, що саме активні користувачі мережевих медіа – блогери – згодом стають популярними завдяки появі на телебаченні, виступах на радіо чи в пресі. Розпочавши із блогосфери, зробивши та собі «ім'я», вони складають конкуренцію політикам, чиновникам, діячам шоу-бізнесу, науковцям та журналістам традиційних медіа. Це закріплює за ними громадське лідерство, що спонукає їх створювати чи очолювати як громадські організації, так і згодом політичні партії. За приклад можуть слугувати подальші кроки таких відомих в Україні блогерів та громадських діячів, як Є. Соколов, С. Таран чи В. Сюмар, які після активної громадської діяльності влітку 2014 року оголосили про запускування політичного проекту – партії «Воля», що може продемонструвати відмінний від інших політичних сил стиль діяльності, такий же мережевий як і їх попередня діяльність [6]. Підтвердженням цієї тези є той факт, що виборчі списки політичних партій на дострокових виборах до Верховної Ради України рясніють прізвищами відомих блогерів чи медійних активістів. Громадян, що у реальному житті реалізували себе та свої інтереси. Схоже, саме про це говорив З. Бжезинський, коли писав про новий клас у Росії – середній клас, що здатний змінити цю державу [7].

Описана ситуація, коли нові медіа у державах, що переживають період трансформацій, стають середовищем появи та просування громадських і політичних лідерів, спонукають до змін організаційних та професійних стандартів у такій фаховій діяльності як журналістика. На наш погляд, цей феномен цілком можна вивчати у контексті того напрямку, що отримав назву «конвергенція медіа». Термін – «конвергентні медіа» вже давно став широковживаним і таким, що не потребує додаткового обґрунтування. Однак, його динамічність та вплив на суспільні процеси повсякчас змушує повертатися до цього явища. У нашому дослідженні ми хотіли б звернутися до тієї риси цього феномену, яка визначає нову суспільну функцію журналістської професії, особливості діяльності журналіста за умов глибокого проникнення інформаційно-комунікаційних технологій у життя пересічних громадян країн нестабільних демократій.

За нашими спостереженнями, роль журналістської професії у країнах сталих демократій і тих країн, що перебувають у стадії формування нової державності – протодемократичному періоді – помітно різняться. Так, у державах із стабільним політичним розвитком журналістика та журналістська діяльність спрямовані першочергово на реалізацію таких функцій як інформаційна та контролю. Це й зрозуміло, оскільки таке бачення ролі преси ми знаходимо у теоретичних трактатах батьків-засновників (наприклад, John Milton, «Areopagitica: A Speech for the Liberty of unlicensed Printing to the Parliament of Eng-

land») сучасної медіа-системи, що склалася у державах домінуючої сьогодні цивілізації західного, євроатлантичного зразка. Відповідно до цих функцій і вибудовується професійна діяльність, скажімо, журналістів провідних медіа не лише європейського чи північно-американського інформаційного простору. А також і країн інших регіонів світу, які обрали згаданий цивілізаційний напрям розвитку. Зокрема, це стосується медіасфери таких країн Азії, як Японія чи Південна Корея, Сингапур чи Малайзія.

Водночас журналістиці пострадянського простору, куди ми відносимо і країни не лише Східної, але і Центральної Європи, довелося докладати значних зусиль для подолання стандартів тоталітарних медіа, чи то за класифікацією В.Шрамма та його співавторів (Wilbur Schramm «Four Theories of the Press») – радянської комуністичної моделі, де принцип партійності прямо впливав на зміст медійної інформації, а журналіст розглядався як «боєць ідеологічного фронту».

Що це питання залишається актуальним і потребуватиме ґрунтовного наукового аналізу, свідчить факт відновлення у Російській Федерації такого типу журналістики, що відтворює найтипівіші риси радянської системи засобів масової інформації та пропаганди у її найбільш агресивному та шовіністичному виді. Тільки ідеологія однієї партії тепер замінена іншими тоталітарними ідеологемами на кшталт «Руского мира» чи православного фундаменталізму.

Однак ті країни пострадянського простору, де зусиллями перш за все громадянського суспільства та незалежних медіа вдалося утриматися на шляху демократичних перетворень, виявом чого стало прагнення до європейської інтеграції (Україна, Грузія, Молдова), демонструють нам приклад конвергенції медіа із особливими рисами. Ми твердимо, що процес конвергенції як головний чинник еволюції сучасних ЗМК, виявляється, зокрема, в Україні не лише у взаємопроникненні, гібридизації мереж, терміналів (мультифункціональних пристроїв), послуг, ринків, жанрів і форм подачів матеріалів, регулюванні державою системи національних ЗМК. Перебіг суспільно-політичного життя в Україні, а також участь журналістів у ньому спонукають нас внести до цього переліку ще й конверговану роль журналістів, а саме – журналістика як професія стає формою політичної участі шляхом безпосереднього залучення журналістів до процесу розроблення, прийняття та імплементації політичних рішень. Тобто, внаслідок технологічної революції у медіа, доступності нових інформаційно-комунікаційних пристроїв більшості громадян країни журналісти та їх конкуренти на фаховому полі – блогери – стають ще й впливовими громадським діячами, а частина з них і політиками.

На це є свої об'єктивні причини. Окрім решти чинників, як то політична корупція, слабкість політичних партій як носіїв ідеології, їх залежність від олігархічних угруповань, низька професійна корпоративна культура журналістського корпусу чи відсутність у цій сфері сталих демократичних традицій, все це спонукає до конвергенції журналістської професії. Із журналістики інкорпорується політичні й громадські діячі. Відповідно, журналісти країн, що передують на шляху трансформацій, до традиційних конвергентних явищ сучасних медіа долучають нові форми конвергенції професій та соціальних ролей.

Це ми можемо назвати *суспільним феноменом медіаконвергенції*. Він не є таким вже і новим. Історія знає багато прикладів, коли журналісти добивалися значних успіхів на політичній арені. Саме це стає помітним і період суспільних трансформацій. Ми лише хочемо привернути увагу до того факту, що процес конвергенції надає цьому явищу певного прискорення, посиленню медіавпливу, швидкості «міграції» особи із однієї до іншої сфер

людської діяльності, висуває нові вимоги до фахової підготовки журналістських кадрів, гостріше ставить питання медіаосвіти для широкого загалу. Зазначимо, що суспільний феномен медіаконвергенції вже позначився на перебігу сучасної української історії. Ми згадували, що відомі українські медійники започаткували новий партійний проект. Зараз ми не можемо твердити про його успішність чи провал, оскільки, якщо говорити про Україну, він лише на початковій стадії, тому ще матимемо нагоду вивчати його. Однак ми вже маємо нагоду простежити, як внаслідок запровадження новітніх технологічних процесів у галузі медіа, що прискорили не тільки явища традиційної конвергенції, а спонукали до зростання суспільної ролі журналістів як представників окремої професії, відбуваються демократичні перетворення у політичній сфері посттоталітарної країни.

Опосередкованим підтвердженням особливої ролі нових медіа у найгостріший період сучасної української історії став той факт, що вони у розпал Євромайдану піддавалися масовим атакам хакерів [8].

Отож, з новою силою повстало питання ролі новітніх засобів комунікації у активізації політичної участі громадян та реалізації їх громадянських прав під час українського Євромайдану. Вітчизняні науковці, політики, громадські діячі та журналісти вже зараз аналізують це явище як новий етап вітчизняної історії формування громадянського суспільства, а широкі узагальнення й оцінки ще чекають попереду, однак вже зараз спостерігачі сходяться на думці про окремішню роль соціальних мереж у громадських протестах восени 2013 та взимку 2014 року. Особлива увага, як і прогнозували дослідники раніше, була привернута до комунікативних можливостей Twitter і Facebook [9].

Не залишилася осторонь українського суспільного феномена і міжнародна наукова спільнота. Наприклад, дослідники лабораторії соціальних медіа та політичної участі (SMaPP) Нью-Йоркського університету проаналізували активність користувачів Twitter і Facebook під час протестних виступів Євромайдану [10]. Їх дослідження свідчить, що Facebook використовується багато активніше, ніж Twitter. Офіційна сторінка EuroMaidan у Facebook, яка з'явилася 21 листопада, власне з появою у фізичному просторі цього явища, набрала більш як 126 тисяч «лайків». Показово, що інформація поширювалася переважно українською мовою, а це свідчило про цільову аудиторію як місцеву, отже розраховану на активізацію залучення хай не до політичної, а громадянської участі, як своєрідна апеляція до громадянськості місцевих мешканців – першочергово мешканців столиці України – Києва. Ця сторінка у Facebook ефективно виконала два наступних завдання: по-перше, надавати оперативну інформацію щодо протестних подій тим людям, які у фізичному сенсі не можуть бути присутніми серед мітингувальників – інформація з головних локацій, центрів управління – штабів, польових кухонь і шпиталів, церков, повідомлення про заяви політиків, громадських активістів, ретрансляція повідомлень традиційних медіа, юридичні поради; по-друге, координація дій протестувальників, адже кожен мав у своєму розпорядженні девайс, який слугував для оперативного зв'язку та обміну інформацією. Активність користувачів на цій сторінці вимірюється мільйонами «лайків», сотнями тисяч «репостів».

Наступна популярна сторінка, що засвідчила особливу роль соціальних мереж у функціонуванні українського громадянського суспільства у його точці біфуркації – Євромайдані – була створена 30 листопада після силового розгону демонстрантів і тематично була присвячена наданню юридичної допомоги постраждалим. За підрахунками Пабло Барбера і Меган Метцгер ця сторінка зібрала 166,77 «лайків» протягом трьох днів – верхня крива (рис. 1).

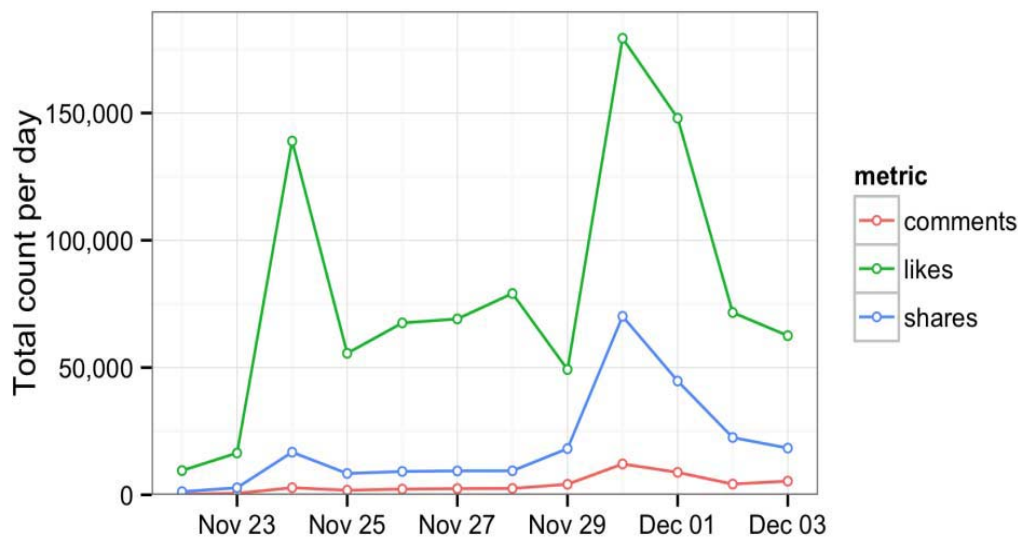

Рис. 1. Facebook діяльність на публічних сторінках, пов'язаних з українськими протестами. Автори: Pablo Barberá and Megan Metzger.

Джерело: NYU Соціальні медіа та участь у політичному житті (smapp.nyu.edu) лабораторії.

Якщо звернутися до Twitter, цю соціальну мережу українці використовують дещо менше, звертаючись до неї під час активізації громадських рухів. Хоча у цьому ми вбачаємо перспективу росту популярності цієї соцмережі. Схоже, тут позначаються певні ментальні особливості, традиції спілкування, загальний ритм особистого й суспільного життя. Адже Twitter – це перш за все коротка та максимально концентрована інформація, що обмежує можливості емоційного вираження. Однак саме ця мережа відіграла особливу роль у залученні громадян до захисту Євромайдану в ніч чергового його штурму 11 грудня, а також, як наголошують американські дослідники, для інформування світової спільноти про події в Україні. П. Барбера і М. Мецгер проаналізували географію активних користувачів Twitter і зробили висновок, що 69 відсотків із них роблять «твіти», перебуваючи в Україні і пишучи повідомлення англійською мовою. Відповідно науковці роблять висновок, що «цілі, для яких використовуються різні соціальні медіа, відрізняються: Facebook – для створення контенту для місцевої аудиторії, водночас Twitter розглядається як інструмент передачі оперативної інформації про події в Україні за межами країни». А оскільки соціальні мережі – це, першочергово, інструмент спілкування молодіжної аудиторії, для якої знання англійської та інших іноземних мов є нормою, то Twitter став каналом інформування міжнародної спільноти про події в країні (рис. 2).

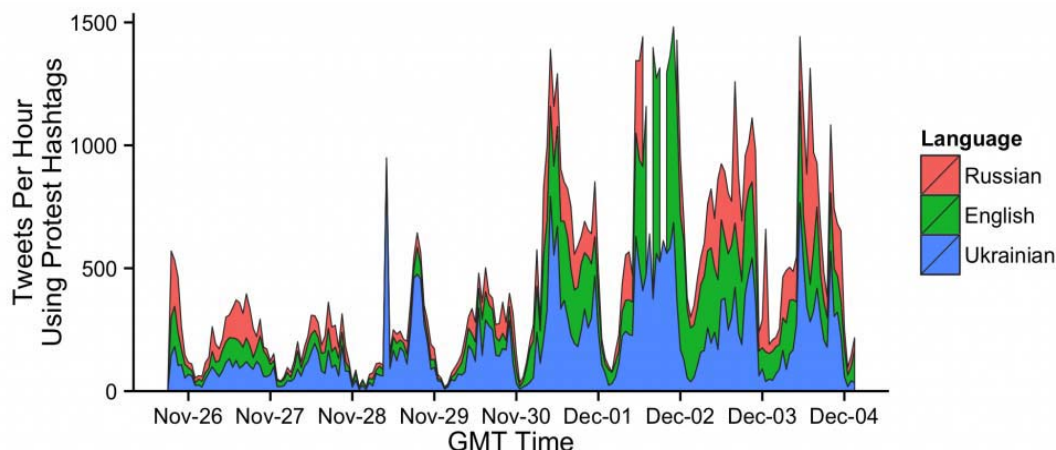

Рис. 2. Українські акції протесту твітів по мові. Автори: Pablo Barberá and Megan Metzger.

Джерело: NYU Соціальні медіа та участь у політичному житті (smapp.nyu.edu) лабораторії.

Слід зауважити, що соціально-демографічний портрет населення, яке бере активну участь у громадських акціях, демонструє певну перевагу чоловіків – 57,2 відсотка. І, що важливо, коли ми говоримо про схильну до використання сучасних девайсів молодь, то її серед протестувальників 38 відсотків, а 67,7 відсотка – люди з вищою освітою [11]. На схожу з українською тенденцію вказували спостерігачі, які вивчали роль соціальних медіа під час протестних акцій в інших країнах світу [12].

Ще одне цікаве спостереження, яке зробили Пабло Барбера і Меган Мецгер щодо Twitter, це ситуативний сплеск реєстрації користувачів. Про що говорили й ми у попередніх дослідженнях. Це пояснюється тим, що у момент загострення суспільної ситуації чи то навіть у рамках особистого життя людина, член суспільства потребує різкого прискорення обміну інформацією. Саме тут соціальні мережі виступають як максимально ефективний інструмент, доступний кожному. З графіка 3 видно, як пік активності протестів за датами збігається із активністю користувачів та реєстрацією в мережі. Багато з тих, хто використовував хештег # ЄвроМайдан – нові користувачі цієї мережі. Слід зауважити, що згодом відбулася ланцюгова реакція, так типова для усіх соціальних мереж, коли слідом за цим хештегом виник новий – #Автомайдан, який формує навколо себе вже нову спільноту.

Із 34 тисяч користувачів, котрі «твітили» про події на Євромайдані, 1200 приєдналися до сервісу тільки на початку акцій протесту. Отже, коли обставини реального життя наводять своє відображення у соціальних мережах, виникає взаємне проникнення і доповнення. Життя спонукає громадян шукати нові інструменти для спільного інформування і взаємодії. Що, власне, й засвідчує світову тенденцію, яка, до речі, могла надихнути українців до широкого використання соціальних мереж, зокрема Twitter, у громадських акціях.

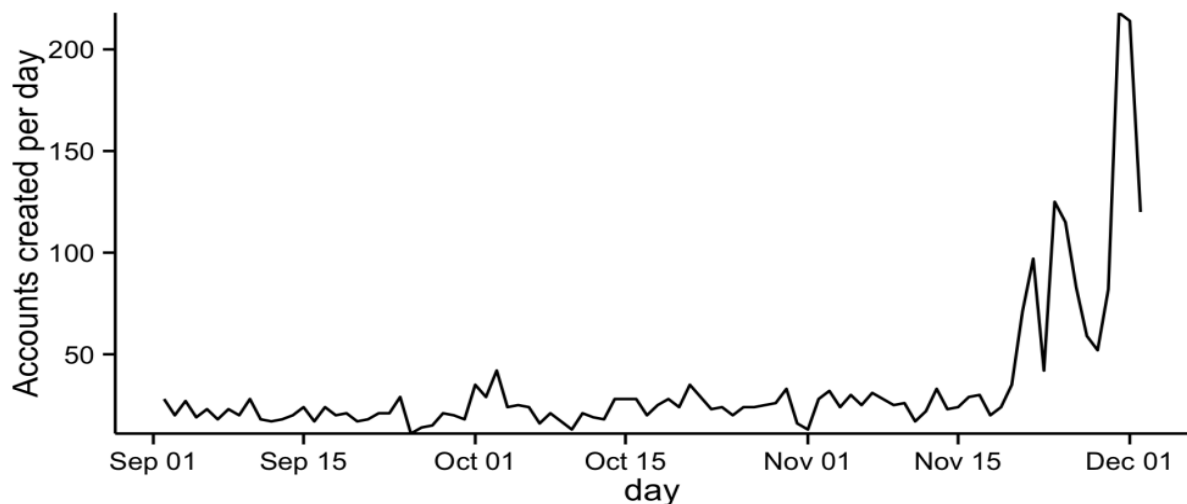

Рис. 3. Українські акції протесту і створення нових облікових записів у Твіттері. Автори: Pablo Barberá and Megan Metzger.

Джерело: NYU Соціальні медіа та участь у політичному житті (smapp.nyu.edu) лабораторії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Користувачі соціальних медіа в Україні навчилися в ефективний спосіб залучати цей новітній засіб комунікації у процесах трансформації як громадського, так і державного сектора. Події Революції гідності 2013-2014 років засвідчили високу ефективність соціальних мереж як ядра нових медіа у процесі суспільних перетворень у транзитивних державах, де демократичні здобутки є доволі хиткими, а європейські цінності для частини громадян залишаються незрозумілими, а то й ворожими.

Різниця у використанні Facebook і Twitter в Україні під час Євромайдану свідчить, що активісти розуміють, які переваги надає та чи інша соціальна мережа, яких цілей можна досягти за допомогою кожної з них, як побудувати між ними взаємодію, підсиливши у такий інтерактивний спосіб потужність мереж. Адже вони слугують важливим стратегічним інструментом для залучення нових користувачів для он-лайн-комунікації. Остання, своєю чергою, вирішує ключові питання інформаційного обміну як невід'ємного елементу формування активного громадянського суспільства як рівноправного суб'єкта політичного життя країни.

Мережеве суспільство як якісно новий тип громадянського суспільства, породжений інформаційно-комунікаційною революцією, спричинило до появи, що прикметно – спонтанно, масових політичних рухів, ініційованих соціальними мережами (Facebook, Twitter). Більше того, нові технологічні можливості медіа, коли особистість самого журналіста, не лише його професійна, але й громадська діяльність стають відомими для широкого загалу та набувають політичної ваги, спонукають до конвергенції його суспільної ролі. Вони у свою чергу стають ядром мережевих спільнот, своєрідними пасіонарями, сприяючи об'єднанню людей, котрі до цього ніколи не перетиналися, не перебували в одних громадських організаціях чи взагалі не цікавилися політичним життям. Мережа перетворилася на інструмент соціально-політичної революційної дії, принципово відмінної від простого реагування на повідомлення медіа (меседжі) чи участі у створенні інформаційного потоку. Політика, церква, творчість, наука та освіта – всі сфери з царини політико-культурного життя змушені змінювати форми політичної участі з врахуванням вимог Мережі та мобільних інформаційно-комунікаційних стандартів.

Відлучення від доступу до таких мереж стає актом громадянської участі, прикладом бойкоту влади і захисту своїх бізнес-інтересів [13].

Список використаної літератури

1. Friedrich Kittler obituary. Philosopher and media theorist known as the «Derrida of the digital age» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/books/2011/oct/21/friedrich-kittler>.
2. Поцепцов Г. Українські політичні комунікації: від ток-шоу до Майдану / Георгій Поцепцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.org.ua/publications/ukraiinski-politichni-komunikaciii-vid-tok-shou-do-maidanu>.
3. Российский медиа-ландшафт: телевидение, пресса, Интернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.levada.ru/17-06-2014/rossiiskii-media-landshaft-televidenie-pressa-internet>.
4. Кремень Василь. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї / Дзеркало тижня. – 12 серпня 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/SCIENCE/filosofiya_chelovekotsentrizma_kak_teoreticheskaya_sostavl_yayuschaya_natsionalnoy_idei.html.
5. Активність мас-медіа під час подій, пов'язаних із Євромайданом (результати експертного опитування, січень 2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aup.com.ua/uploads/Zvit_ekspertne_oputyvanya_sichen.pdf.
6. Соболев, Сюмар, Таран і Дерев'янка створили нову партію – «Воля» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?sobolyev_syumar_taran_i_derevyanko_stvorili_novu_partiyu_volya&objectId=456424. 21. 06. 14.
7. Brzezinski Zbigniew. Confronting Russian Chauvinism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.the-american-interest.com/articles/2014/06/27/confronting-russian-chauvinism>. 27. 06. 2014.

8. Українські Інтернет-ЗМІ піддаються масовим атакам хакерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2013/12/2/7004463>.
9. Даниленко С. І. Громадянський вимір інформаційно-комунікаційної революції: концептуально-теоретичні та політико прикладні аспекти: автореф. дис. ... док. політ. наук: 23.00.03 / Даниленко Сергій Іванович; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 36 с.
10. Barberá P., Metzger M. How Ukrainian protestors are using Twitter and Facebook / Pablo Barberá, Megan Metzger. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2013/12/04/strategic-use-of-facebook-and-twitter-in-ukrainian-protests/> 04.12.2013.
11. Лицо Евромайдана (социальный портрет участников протестов) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/Infographic/19638-litso-evromajdana-sotsialnyij-portret-uchastnikov-protestov.htm?fb_action_ids=704754992875536&fb_action_type=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B373922349420849%5D&action_type_map=%5B.
12. Aday S. Blogs and bullets: new media in contentious politics / Sean Aday [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usip.org/publications/blogs-and-bullets-new-media-in-contentious-politics>.
13. Глава украинского Яндекса намерен заблокировать Партию регионов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/web/3273631-hlava-ukrayn-sko-ho-yandeksa-nameren-boikotyrovat-partyui-rehyonov>.

SOCIAL MEDIA AS A TOOL FOR PUBLIC TRANSFORMATIONS IN THE COUNTRIES WITH UNSTABLE DEMOCRACIES: UKRAINIAN EXPERIENCE

Danylenko S. I.

Doctor of Political Science, Associate Professor, Chair of International Media Communication and Communication Technologies Institute of International Relations Kyiv National Taras Shevchenko University.

Abstract. *For states, considered transitive due to their social, political and economic situation, moving from totalitarianism and authoritarianism to democratic forms of governance, issue of mastering instruments of transfer to new forms of social reality is vital. Among primary tasks, that governments and societies of such states face is institutional development in all spheres – from media to territorial administration and responsible citizen shaping. Altogether, such negative social aspects as corruption, low political culture, poverty and criminalism must be combated. Mentioned countries are mainly concentrated on the territory of former USSR and have limited time resource for deliberate actualization of their statehood applying examples of leading European countries. As well, they have limited historic experience, in some states interrupted by Communist era, while economic resource inherited from Soviet Union is already exhausted and turned to burden.*

Correspondingly, social institutions that fostered anchoring of popular sovereignty level in states with traditional democracy are either absent in transitive states or their application turns out non-efficient and long-term.

In such situation, young Eastern European democracies use advantages of information era and apply information instruments of open society establishment with better effect. Firstly, it concerns media sphere, namely such phenomenon as new media – social networks.

In such a manner, observing development of civil society in Ukraine as well as transformations taking place in the state during recent decade as a grassroots initiative, one may conclude that new media play unique and vital role in this process.

At this precise point of time it is necessary to analyze and make conclusions regarding sources of such influence, peculiarities of communities and their leaders shaping, shift in journalist standards in material presentation and formats of work, appearance of such public writing approach as blogosphere. It all impacted on form and idea of those civil movements and communities that, in fact, together with state, oligarchy, church significantly determine Ukraine's historic development.

Key words: *new media, transitive states, civil society, media convergence, network communities*

References

1. Friedrich Kittler obituary. Philosopher and media theorist known as the «Derrida of the digital age» [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.theguardian.com/books/2011/oct/21/friedrich-kittler>.
2. Potseptsov H. Ukrayins'ki politychni komunikatsiyi: vid tok-shou do Maydanu / Heorhiy Potseptsov [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ucipr.org.ua/publications/ukraiinski-politichni-komunikatcii-vid-tok-shou-do-maidanu>.
3. Rossiyskiy media-landshaft: televidenie, pressa, Internet [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.levada.ru/17-06-2014/rossiiskii-media-landshaft-televidenie-pressa-internet>.
4. Kremin' Vasyl'. Filosofiya lyudynotsentryzmu yak teoretychna skladova natsional'noyi ideyi / Dzerkalo tyzhnya. – August 12, 2005 [Electronic resource]. – Access mode: http://gazeta.zn.ua/SCIENCE/filosofiya_chelovekotsentrizma_kak_teoreticheskaya_sostavlyayuschaya_natsionalnoy_idei.html.
5. Aktyvnist' mas-media pid chas podiy, pov'yazanykh iz Yevromaydanom (rezul'taty ekspertnoho opytuvannya, sichen' 2014) [Electronic resource]. – Access mode: http://www.aup.com.ua/uploads/Zvit_ekspertne_opytuvannya_sichen.pdf.
6. Sobolyev, Syumar, Taran i Derev'yanko stvoryly novu partiya – «Volya» [Electronic resource]. – Access mode: http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?sobolyev_syumar_taran_i_derevyanko_stvorili_novu_partiyu_volya&objectId=456424. 21. 06. 14.
7. Brzezinski Zbigniew. Confronting Russian Chauvinism [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.the-american-interest.com/articles/2014/06/27/confronting-russian-chauvinism>. 27. 06. 2014.
8. Ukrayins'ki Internet-ZMI piddayut'sya masovym atakam khakeriv [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.pravda.com.ua/news/2013/12/2/7004463>.
9. Danylenko S. I. Hromadyans'kyi vymir informatsiyno-komunikatsiynoyi revolyutsiyi: kontseptual'no-teoretychni ta polityko prykladni aspekty: avtoref. dys. ... dok. polit. nauk: 23.00.03 / Danylenko Serhiy Ivanovych; Kyiv's'kyi natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2011. – 36 p.
10. Barberá P., Metzger M. How Ukrainian protestors are using Twitter and Facebook / Pablo Barberá, Megan Metzger. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2013/12/04/strategic-use-of-facebook-and-twitter-in-ukrainian-protests/> 04. 12. 2013.
11. Litso Evromaydana (sotsialniy portret uchastnikov protestov) [Electronic resource]. – Access mode: http://obozrevatel.com/Infographic/19638-litso-evromajdana-sotsialnij-portret-uchastnikov-protestov.htm?fb_action_ids=704754992875536&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B373922349420849%5D&action_type_map=%5B.
12. Aday S. Blogs and bullets: new media in contentious politics / Sean Aday [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.usip.org/publications/blogs-and-bullets-new-media-in-contentious-politics>.
13. Glava ukrainskogo Yandeksa nameren blokirovat Partiyu regionov [Electronic resource]. – Access mode: <http://korrespondent.net/business/web/3273631-hlava-ukraynskoho-yandeksa-nameren-boikotyrovat-partyui-rehyonov>.

СОЦИАЛЬНЫЕ МЕДИА КАК ИНСТРУМЕНТ ОБЩЕСТВЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В СТРАНАХ НЕСТАБИЛЬНЫХ ДЕМОКРАТИЙ: УКРАИНСКИЙ ОПЫТ

Даниленко С. И.

Доктор политических наук, доцент кафедры международных медиакоммуникаций и коммуникативных технологий Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. Для государств, которые мы относим к транзитивным с учетом их социально-политического и экономического состояния, избравшие свой путь от тоталитаризма и авторитаризма к демократическим формам правления, неотложной остается проблема освоения инструментов перехода к новым формам общественного существования. Среди первоочередных задач, которые стоят перед правительствами и обществом таких стран – институциональное развитие во всех сферах – от рыночных реформ и разгосударствления, до медиасистем, децентрализации территориального управления и формирования ответственного гражданина.

При этом приходится преодолевать такие негативные последствия, как коррупция, низкая политическая культура, как правящей элиты, так и населения, бедность и криминалитет. Эти страны, в большинстве сконцентрированные на территории бывшего Советского Союза, не имеют ни временного ресурса, чтобы постепенно, по примеру ведущих европейских стран реализовать свою государственность, ни значительного исторического опыта. Поскольку в части стран он был прерван периодом коммунистического правления, а экономический ресурс советского хозяйства уже исчерпан и стал непомерной ношей. Что касается Украины, то к этому ряду следует добавить еще и внешнее военное вторжение Российской Федерации в формате гибридной войны, в частности – информационную, экономическую, диверсионную, газовую и гуманитарную агрессию.

Соответственно, те общественные институты, которые в течение длительного исторического периода способствовали государствам традиционных демократий закрепить необходимый уровень народовластия, в транзитивных государствах либо отсутствуют полностью, либо их влияние оказывается неэффективным с учетом других, присущим этим обществам, политических традиций.

В такой ситуации молодые, а по сути, нестабильные демократии на Востоке Европы, воспользовавшись преимуществами информационного времени, значительно эффективнее берут на вооружение как раз информационные инструменты построения открытого общества. Первоочередно это касается сферы медиа, в частности такого феномена как новые медиа, точнее их сегмента – социальных сетей.

К примеру, наблюдая за развитием гражданского общества в Украине, за теми трансформациями, которые происходят в стране на протяжении последнего десятилетия и были инициированы «с низу», можно сделать вывод про отдельную и уникальную роль в этом процессе как раз новых медиа.

Поэтому пришло время проанализировать и сделать выводы про источники этого влияния, особенности формирования сообществ и их лидеров, изменения политического участия журналистов в общественных процессах, появления такого типа письма как блогосфера. Все это повлияло на форму и содержание тех общественных движений и объединений, которые, собственно, значительным образом, вместе с государством, олигархатом, церковью определяют исторический прогресс Украины.

Ключевые слова: новые медиа, транзитивные государства, гражданское общество, медиаконвергенция, общественные функции медиа, сетевые сообщества.